

Posudek

Rigorózní práce: Efektivní čtení a jeho odraz ve čtecích zařízeních elektronických dokumentů

Doktorandka: Mgr. Jana Krejčí

Konzultant práce: PhDr. Richard Papík, Ph.D.

Doktorandka se zabývá efektivním čtením a jeho odrazem ve čtecích zařízeních. Práce vychází z autorčiny diplomové práce, je obohacena o kapitolu 8 pojednávající o formátu PDF, nově byl proveden výzkum v kapitole 7, a taktéž byly pro svůj rychlý vývoj znovu hodnoceny čtečky v kapitole 6. Jak doktorandka uvádí, zbytek práce je totožný s její prací diplomovou. Vzhledem k výše zmíněnému, musím se při hodnocení její práce zaměřit zejména na nové kapitoly, tedy kapitolu 6, 7 a 8.

Formální zpracování a stylistika

V práci se objevují stylistické nedostatky i četné překlepy. Větším nedostatkem je neschopnost členit myšlenky do logických odstavců, neboť na mnoha místech práce ukončuje autorka odstavec téměř po každé větě, přestože logicky tvoří dané věty jednu myšlenkovou konstrukci. Text je díky tomu mnohdy nesrozumitelný a jeho struktura matoucí.

Dalším formálním nedostatkem je nejednotná forma nečíslovaných seznamů, tedy výčtu bodů; někdy položka seznamu začíná malým, někdy velkým písmenem.

V práci se také setkáváme s nelogickým členěním do kapitol a podkapitol, např. kapitola 5.1 by měla podle vnoření obsahově spadat do kapitoly 5, ale tak tomu není. V takovém případě by měla být v kapitole 5 uvedena odpovídající vysvětlivka. V kapitole 5.2 poslední oddíl pojednává o „funkcích čtečky Kindle“, které se však věnuje následující podkapitola 5.2.1. Takových příkladů chybné struktury kapitol bychom v práci našli více.

Citování

Závažným problémem předkládané práce je nedostatečné, nebo ještě častěji chybějící citování pramenů. Pokud je ve vědecké práci uváděno nějaké tvrzení, je nutné ho podložit buď vlastním výzkumem (např. odkazem v poznámce pod čarou) nebo citací použitého pramenu (viz strany 8, 29, 31, 50 a jiné).

Problém vidím i ve způsobu citování, např. na straně 14. Pokud citujeme, tak vždy primárního autora. Pokud neznáme primární dokument, citujeme ho odkazem ze sekundární literatury, přičemž ale vždy uvádíme primární odpovědnost. Citace by měla vypadat např. takto: „jak uvádí O'Regan [Jošt 2009, s. 24-35], podobný problém je na straně 17, autorka cituje pravděpodobně Richaudeau, a to ve všech třech bodech, nicméně její citace vypadá tak, že cituje pouze třetí bod. Pokud je to tak, musí být citace uvedena hned v uvozující větě „Richaudeau uvádí...“. To samé na stranách 19, 25 a dalších.

Chybějící citace se projevují např. na stranách 28-29. Patří citace k Hornerovi nebo ne? Příčinou tohoto nedostatku je již zmíněná neschopnost správně členit text

do odstavců. Pokud odkazují na někoho v jednom odstavci, v dalším musím rovněž. V citačních normách na toto existují standardní postupy.

Výzkum

Problém má autorka s odkazováním na předešlé výzkumy – výzkum je vhodné představit v poznámce pod čarou – např. z toho, co uvádí na straně 9, není zcela jasné, čeho se vyjádření týká a z čeho procentuálně vychází. Problém s procentuálním vyjádřením se projevuje na mnoha dalších místech práce. Na již zmíněné straně 9 jsou uváděna procenta uživatelů využívající elektronické knihy za konkrétním účelem, přičemž se zdá, že se tyto skupiny vůči sobě vymezují, nicméně součet udávaných procent dává více jak 100%. Pokud se skupiny překrývají, je třeba to vhodným způsobem interpretovat nebo okomentovat.

Poznámky ke kapitolám 5 a 6

Jádrem kapitoly 5 (pokud odmyslíme podkapitolu 5.1, která tam obsahově nepatří) je popis čteček. Tento popis se však převážně omezuje na popis ovládání jednotlivých zařízení a místy připomíná návod na použití. Domnívám se, že tato kapitola téměř nijak nesouvisí s tématem práce, totiž samotného procesu čtení. Oddíly nazvané „čtení na čtečce“ tuto souvislost sice slibují, ale omezují se na výčet textových nástrojů, tedy zase na pouhé ovládání aplikace. Pokud má kapitola 5 přinášet srovnání vybraných zařízení, chybí tam jakékoli metodika, která je pro srovnávání elektronických zařízení nezbytná (chybí např. jakákoli metrika). Srovnání je proto značně subjektivní a není tak zřejmé, jaký cíl kapitola 5 vlastně sledovala. Výše zmíněné platí i o kapitole 6.

Poznámky ke kapitole 7

Kapitola 7 „Čtení dokumentů v papírové a elektrické podobě“ (mimořádně s překlepem v nadpise) je nejslabší kapitolou, bohužel se o ni autorka nejvíce opírá, a tvoří tak vlastně jádro práce. Autorka během předchozího studia na ÚISK úspěšně absolvovala předměty „Metodologie vědy“ a „Výzkumné metody“, měla by proto být schopna připravit a realizovat výzkum korektním způsobem.

Za cíl vlastního výzkumu si autorka zvolila dokázat, že „akademické prostředí je s elektronickými texty těsně spjato, a proto lidé, kteří se v něm pohybují, budou mít lepší povědomí o elektronických textech (o textech jako takových, o tom, kde je získat, v jakých formátech, apod.), než široká veřejnost“ (str. 98). K tomu, aby však autorka došla k tomuto závěru, by bylo nutno pracovat s reprezentativním vzorkem celé populace, tedy i širší veřejností (zvláště když ji komparuje), ta se však v jejím výzkumu nevyskytuje. Vzhledem k tomu, že autorka přiznává, že výzkum probíhal na MFF UK a ÚISK a dále byl šířen neznámo kam (jiné vysoké školy), tak o reprezentativitě nemůže být vůbec řeč. Ve výzkumu je třeba jasně uvést, jaký byl vzorek a jak byl procentuálně rozložen. Dané výsledky musí být vždy interpretovány v souvislosti pouze s vybranými ústavami a také s tím, že většina respondentů byli studenti. Jak může autorka předjímat, že jsou se čtečkami obeznámeni více studenti, když širší veřejnost nezkoumá? Jak může očekávat, že zjistí, že akademické prostředí je se čtečkami více obeznámeno než veřejnost, když zkoumá pouze akademické prostředí? Kvalita výzkumu stoupá a chyba klesá s rostoucí velikostí

vzorku, který ale MUSÍ být homogenní. Nelze tvrdit, že někdo něco dělá jinak než ten druhý, když toho druhého z výzkumu naprosto vyloučíme.

Chválím pilotní průzkum, naopak na několika místech nalézám nesprávnou manipulaci s daty. Např. na straně 99 autorka tvrdí, že návratnost dotazníku byla 85%, v závorce uvádí, že toto číslo vyjadřuje poměr těch, kteří dotazník vyplněný odeslali, k těm, kteří si dotazník otevřeli. To ovšem nevyjadřuje to, čemu říkáme návratnost!

Dalším nedostatkem je špatná interpretace už tak nerelevantních a nereprezentativních výsledků. Např. na straně 100 autorka píše, že “Z 24 respondentů, kteří nečtou beletrii téměř nikdy jich 18 denně nebo několikrát týdně čte odbornou literaturu.” Číslo 18 se v tabulce neobjevuje a ani součet těch, kteří denně nebo několikrát týdně čtou odbornou literaturu, není 18 – nevím, kde číslo vzala.

Dalším nedostatkem je špatná konstrukce dotazníku. Odpovědi typu „často“, „méně často“, „velmi často“ apod. do dotazníku nepatří. Co je to „často“? Zcela subjektivní výraz! Správně definované odpovědi by měly znít např. „jednou týdně“, „méně než jednou týdně“ apod.

Autorka také nezmiňuje, že proces odpovídání na otázky přináší celou řadu zkreslení, kdy respondent nemusí otázce porozumět, nemá ochotu odpovědět pravdivě a mnoho dalších. Ale co vidím jako nejvíce problematické je to, zda respondent vůbec zná pravdivou odpověď. Pokud je totiž celý dotazník o elektronických čtečkách a čtení na elektronických zařízeních, co nám asi řekne respondent, který k nim přístup nemá? To bylo nutné ošetřit už v úvodu výzkumu – buď specifikovat cílovou populaci na ty, co čtečky mají, nebo se věnovat celé populaci, pak ale musí být otázky postaveny tak, aby si mohl respondent, který je nemá, vybrat. Není tedy možné mu nabídnout tři možné odpovědi, které využití čtečky předpokládají (všechny body dotazníku od bodu 7). V takto postaveném dotazníku uživatel často zatrhne náhodnou odpověď, jen aby danou otázku vyplnil (tzv. stereotyp ve volbě odpovědi).

Při interpretaci výzkumu uvádíme výsledky zásadně v procentech. Formulace typu „pouze jeden respondent na ně narazí málokdy a ani jeden téměř nikdy“ (str. 101) jsou úsměvné. Pokud máme pouze jednoho respondenta v dané odpovědi, odpověď nemusí být validní, protože mnohdy tvoří samotnou odchylku. Dotazníkové šetření chce znát kvantitativní výsledky, tj. procentuální rozložení v reprezentativní populaci. Tento problém se projevuje na mnoha místech interpretace výsledků.

Pokud necháváme respondenta vybrat si několik odpovědí, tzv. multiple choice, je nutná speciální analýza.

Pokud testujeme hypotézy, zajímá nás především korelace a kauzalita. Ty nám mohou napovědět, zda má něco s něčím souvislost. Nejprve naměříme proměnnou A (např. věk) a proměnnou B (například kolikrát týdně čtou beletrii), samozřejmě odděleně, jednotlivými dobře formulovanými otázkami v dotazníku, a poté sledujeme jak spolu souvisejí. Z kauzálního vztahu mezi takto naměřenými proměnnými si poté můžeme odpovědět na stanovené hypotézy. Kategorie odpovědí musí vyčerpávajícím způsobem reprezentovat všechny možné varianty odpovědí. Což nebylo splněno,

viz. například problém s mlhavou formulací otázky „Jak často?“ Další připomínku mám vůbec k celkovému pojetí výzkumu – vyžadovaly vůbec otázky odpovědi? Podle mě ne, buď se dají odvodit ze samotné logiky věci nebo šlo usuzovat z již proběhlých výzkumů. Zajímavé by spíše bylo porovnat výsledky na VŠ například s pracovníky informačních oborů mimo VŠ, takový výzkum by měl vypovídají hodnotu a odpovídal by na autorčiny otázky. Například vzhledem k tomu, že je silně nadreprezentována populace 20-40 let, je celkem jasné, jaký výsledek bude, což se dá odvolit z logiky věci. Naopak se starší populací mimo VŠ výzkum nepracuje, proto ani nemůže odpověď na to, co bylo stanoveno jako cíl.

Autorka uvádí (str. 115), že „Předpoklad, na kterém byl výzkum založen, tedy že je akademické prostředí více spjata s elektronickými texty a tedy lidé, kteří se v něm pohybují, jsou s nimi více obeznámení, se opět potvrdil“. Omyl, nepotvrdil! Závěr autorky pouze znamená, že nereprezentativní výzkum ve vysokoškolském prostředí mezi respondenty ve věku 20-40 let v únoru 2013 ukázal, že tito lidé jsou obeznámeni se čtečkami. Nelze říci, zda více či méně než kdokoliv jiný, neboť autorka jinou populaci netestovala. Nelze proto srovnávat.

Poznámky ke kapitole 8

Kapitola 8 o PDF je v podstatě uživatelským manuálem Adobe Readeru, chybí komparace a kritická analýza aplikace v kontextu potřeb čtenáře. Klíčovou vlastností PDF z hlediska čtení je tzv. tagování (umožňující přelévání textů mezi více boxy, změny layoutu, hlasový výstup apod.), které však není v práci zmíněno. Pokud autorka zmiňuje detailně PDF, postrádám ve stejném rozsahu popis formátu EPUB či MOBI, protože tyto 3 formáty dnes na čtečkách dominují a bylo by zajímavé je porovnat z pohledu efektivního čtení.

Závěr a hodnocení

Vzhledem k tomu, že se jedná o rigorózní práci, což v tomto případě znamená rozšíření autorčiny diplomové práce o kapitoly 7 a 8 a inovaci kapitoly 6, jak ostatně sama konstatuje v předmluvě, musím uvést, že v tomto směru práce nepřinesla nic nového, ba naopak, ukázala na vážné nedostatky v metodologii a přípravě práce.

Rigorózní práci Jany Krejčí shledávám jako velmi problematickou a v současné podobě ji nedoporučuji k obhajobě.

V Praze 14. března 2013

PhDr. Jan Pokorný, Ph.D.
Ústav výpočetní techniky UK
Oddělení knihovních aplikací